

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XIX-ik évf.

Január, Február. 1884.

1-ső füzet.

ZWINGLI ULRICH ÉS THEOLOGIÁJA.

A reformatio nagy művéből nem csekély rész jutott a kis Sweiznak. És ez nem is lehetett másképpen. Egész Európában csak Sweiz volt az az ország, mely a monarchák családi politikájától és önző egyéni szeszélyétől szabadnak érezhette magát. Már kétszáz év óta független három kantona, s a többiek rendre következtek, annyira, hogy a szövetség a nancy-i ütközetben megszabadult ellenségeitől és 1481-ben már tiz kantont számlált tagjaiul. A hol megvan a politikai szabadság iránti érzék, ott biztos talaja van a vallásszabadságnak. És valóban, a kis Sweiz volt az a hely, a hol a reformatio előfutárjai, midőn azokat Anglia, Német- és Franciaország keblökről mostohákként eltaszították, biztos menhelyre találtak. E regényes szép ország, valóban festői völgyében van Sweiz kantonnak Wildhaus nevű helysége. A szabadság fényes napja itt sütött rá arra a házra, a melyben az országnak minden eddiginél nagyobb fia, Zwingli Ulrich, 1484 első reggelén született. A jó módu és a faluban előkelő állásu apának harmadik fia volt ő, kit a legnagyobb uj évi ajándéknak tartott, minden ajándék között, a melyet valaha kapott. Mint-hogy a falu határának nagyobb része oly magasán fekszik, hogy csak legelésre alkalmas, Ulrichra is testvérei sorsa várt, hogy a juh nyájjal felmenjen oda és emelkedjék mind tovább-tovább arrafelé, a hol az ég a földel érintkezni látszott. Most a pásztor dala s a furulyák hangja, majd az égi vihar borzalmas fősége hatotta át a kis fiu szívét, ki szintén énekelte már a dalt hona hőseiről. Valóban méltán jutott eszébe egyik életrajzírójának, hogy ott fenn az ég közelében sok mennyeit és sok istenit sajátíthatott el. A gyermek szive úgy nőtt, értelme oly rohamosan világosodott meg, hogy már nyolcz éves korában arról gondolkozott, hogy vajjon a hazugság nem érdemelne-e nagyobb büntetést, mint a lopás, mivel az igazság az anyja mindennek.

Atyja felismerte fiában a tehetséget, és a család ősi szokása szerint egynek papnak kellvén lenni, őt szánta a papságra. Atyjának testvére, Zwingli Bertalan, ki weseni pap volt, örömmel vállalta magára a nevelését. A tanulás gyors és sikeres volt. Rendkívül józan felfogását és értel-

mes gondolkodását elősegítette a kor szelleme. Az olasz renaissance és az általánosan terjedő humanismus jó talajra talált Sweizban és egészséges táplálékot nyújtott lelkének. Felsőbb iskolákat Baselben végzett. Itt, a Lutherre nézve oly nyomasztó mysticismustól, s a világgal való meghasonlástól menten, tanulmányozta a klasszikusokat, főleg, kitünő tanára Wittenbach vezetése alatt. Ő inkább szeretett könyveivel foglalkozni mindig, mint a játszótársakkal. Az eredmény nem maradt el, mert már 22 éves korában artium magister lett és ugyanabban az évben glarusi lelkésznek választatott. Megnyerte a tudori czimet is, de azt nem szerette s nem használta. Mint lelkésznek tudományoszomja csak nőtt. Ő nem tudott megelégedni azzal a mit az egyház s annak atyái nyújtottak. Szerinte Isten nemcsak a prófétáknak jelent meg, és nemcsak Palestinát táplálta szellemével. Plato is ivott az isteni forrásból, Seneca a szent emberek közé tartozott s Pindarban éppen az isteni erő kellett, hogy működjek. ¹⁾ Tanulmányainak koronáját a biblia megismerésével tette fel. Erasmus görög szövegét kezébe véve az egészet végig tanulmányozta, s a Pál leveleit saját kezüleg lemásolta, hogy teljesen megismerkedjék vele. Pált könyv nélkül tudta ugyan, de a mint később meglátjuk soha sem helyezte a biblia fölébe, mint azt Luther tévé. Jud Leo nevű barátja segítségével az egészet saját nyelvére lefordította és hivei kezébe adta, hogy így szavai igazságáról, melyeknek forrása az evangelium, küzetlenül is meggyőződhessenek.

A Zwingliéhez hasonló önálló gondolkozás és ítélet nem sokáig nyer táplálékot attól a mit csak a szokás és gyakorlat teszen mások előtt sérthetlenné és kötelezővé, azonban az egyénnek sem erkölcsi sem vallási érzületével meg nem egyezik. A hit egészen az egyén tulajdona kell hogy legyen, mert hanem az akkor nem sokkal ér többet a hitetlenségnél. Zwingli is jó ideig érezte e bizonytalan állapot nyomasztó hatását. Tanárainak tanítása, kora vallásos hitének dogmája belecsepegtette volt szívébe mind azt a mi ekkor elfogadott nézet volt. Ő a pápai institutiót és annak minden szándékát szentnek tartotta, sőt attól, mint pap is sok ideig fogadott el segílyt. De a glarusi és később einsidelni csendes élet, hol papi működését tovább folytatta, megadta az alkalmat arra, hogy tisztába jöjjön önmagával, felvilágosította arról a mi eddig homályos volt előt-

¹⁾ Nihil est in omni opere, quod non sit doctum, amoenum, sanctum... Quum aliquando dei munere oculos recipimus eosque ad vetustissimos scriptores attollimus, jam videntur lux et virtus in conspectum venisse. Zwingli Pindarhoz irt elő és utószavában. 1526.

te. Itt megkapta azt a kijelentést, a mely nélkül apostol senki sem lehet. A papok üzérkedtek a hit dolgaival Einsiedelben is, mint egyebütt, s kétséget nem szenvedhet, hogy a főtemplomban levő Mária képhez való zarándoklás, a templom homlokzatának eme felirása: *Hic est plena remissio omnium peccatorum a culpa et poena*, nagyon sokszor vegyült gondolataiba. Ez nem lehet őszinte, ez nem keresztényi munka, ezt Isten nem kedvelheti. Ez valószínűs visszaélés a papi hivatal és az emberi hit szentségével. „Az alakoskodás és hazugság, írja egy későbbi alkalommal, rosszabb a pénzlopásnál. Az embert semmi sem teszi oly hasonlónak Istenhez, mint az igazság. Minél inkább tiszteli az ember az igazságot, annál közelebb van és annál hasonlőbb Istenhez. A hazugság kezdete minden rosznak. Szép és magasztos az igazság, s még a roszba is isteni félelmet csepegtet“²⁾ Önálló lelki élet, tiszta meggyőződésből jövő hitvallás szükséges minden embernek. E kettő egyesüljön erkölcsi tisztasággal és akkor a keresztények jó polgárok is lesznek.

Sweiznak minden fíja egyszersmind katona is kellett hogy legyen. A cantonok szervezete azt kívánta, hogy a mi az egészet illeti, illesse az egyeseket is, s hogy a mi politikailag érvényes volt, ne ellenkezzen a vallási étellel. Az állam és egyház szorosban egy volt, nem mint Németországban, s ezért a lelkésznek egyszersmind katonának is kellett lenni. Zwingli a szabályt magára is alkalmazta s ha kezében a biblia volt, oldalán a kard függött. Őt e két fegyver nélkül alig is lehet képzelni. Honfitársait a győzelem mámorel elkábitotta, s ezt a szomszéd hatalmak, különösen pedig a pápa kitűnően feltudták használni. Most titkon, majd meg nyíltan nagyobb-nagyobb összeg pénzt küldöttek Sweizba, hogy zsoldosokat fogadjanak. Éppen a francziák hatalmát kellett megtörni akkor, a mikor a pápai követ ígéretekkel és fenyegetésekkel újból megjelent 12,000 embert követelve. A helyzet nagyon nehéz volt, mert a francziának semlegeséget ígértek, a pápa pedig pénzt ígér és ők szegények. Az utolsó győzött. Zwingli is kétszer volt velök a harczen. A marignanoi ütközetben honfitársai szégyenletesen engedtek a francziák csábitásának, nagy részök újabb összegért újra megszegte fogadását és átment az ellenség táborába. Testvér testvérral küzdött s több mint 3000 ember maradt a csatatéren. E szégyent és megalázódást mélyen érezte Zwingli. Most már látta, hogy a pápa eddig is csak eszköznek használta őt, valamint országát. Honfitársainak teljes valóját megvesztegette a pénzvág. Ez erkölcsi súlyedésen segíteni kellett.

²⁾ V. ö. Jean Grob Huldreich Zwingli. 1883. 35. l.

Zwinglit 1519-ben zürichi lelkeszsze választották. E központi hely éppen alkalmas volt arra, hogy saját népe reformálását teljes erővel megkezdhesse. Máthé evangéliumának magyarázása volt az első tárgy. Ebben, midőn egyfelől felmutatja Krisztust, mint az üdv, egyedüli forrását, egyszersmind hatalmasan ostromolja a mértéktelen életet, fényüzést, a hadakozást, a zsoldot és az idegen fejedelmekre való hallgatást. Zürichi paposkodásának pszichologiai motívumait vizsgálva, az őskor egyik profétáját látjuk magunk előtt, ki a nép erkölcsi süllyedésén keseregve azt mondja: Jaj azoknak, a kik jó reggel felkelnek, hogy részegeskedjenek; kiknek lakodalmokban van hegedü, lant, dob, sip és bor: az Úrnak dolgát pedig nem tekintik meg. Népét ki kell hogy szabadítsa a régi veszedelmes állapotból, vissza kell hogy állítsa az ősi erényeket. ³⁾ Az emberbecsülés, a családi élet ösztöne kihalt keblükből a harczvágy miatt, a kigyó, vagy az idegen urak, megcsalták őket, ⁴⁾ az igazságérzet kihalt szívékből, mert a mint a példabeszéd mondja, a hol a fegyveré a hatalom, ott a törvénynek el kell hallgatni.

A bajon csak úgy segíthetett, hogyha Zürichet kiszabadította a püspöki és pápai hatalom befolyásai alól, hogy egészen önálló gyülekezetté szervezze. Minthogy csak benső, egyéni hit üdvözt, úgy csak az egyes emberekből alakult gyülekezet művelheti saját üdvét. A papi és püspöki conciliumok végzései helyébe a gyülekezet tagjainak határozata kell hogy emelkedjék. És ezzel megalakította az első presbyteri gyülekezetet, s megvetette alapját annak az egyházi rendszernek, a mely, végeredményeiből ítélve, a legüdvösebb mind az egyesek, mind pedig a testület vallási és erkölcsi életének megszilárdítására. Ez volt első nagy műve Zwinglinek, melyért a reformált egyházak őt méltán tartják első reformatoruknak.

A Zwingli munkája felrázta álmából a barátok sergét. Zwinglit felkeresték Zürichben, hogy alkalmuk legyen még jobban megbotráncozni benne a bőjtölés semmisségéről tartott beszédét meghallgatva. Egy czimzetes püspök három követével a zürichi tanácshoz fordult,

³⁾ Congredi coepit juxta Christi normam cum flagitiis quibusque perniciosissimis, ante omnia tamen cum pensionibus (sic appellamus munera principum quae certis, milites parandi bellique conficiendi gratia dabantur hominibus) eo quod eas extirpare et patriam reformare ad sanctitatem pristinam prorsus haberet in votis.“ O. Myconius „De D. H. Zwinglii vita et obitu.“ Idézve C. Beard Hibbert Lectures p. 233.

⁴⁾ A pápa, a császár, a francziák, a spanyolok, angolok, Velence, Mayland követjei rendre ostromolták a szövetséget igéreteikkel. Bullinger.

hogy Zwinglit hallgattassa el, de a terv nem sikerült, mert a tanács Zwinglitől várta a feleletet a vádra és ez határozottan elnémitotta a követeket. 1522. ápril 16-án a bűjt kérdésének megvitatására jelent meg Zwinglinek első nyomtatott műve. Ezt követte az „Archeteles“ czimű, melylyel ez ügyben utolsó szavát akarta elmondani. E mű azonban csak kezdete volt igazi irodalmi tevékenységének. A püspök le akarta foglaltatni minden iratát, de ő egy nyilvános vitatkozásra hivatkozott. Sok vonakodással bár, de a vitatkozás végül 1523 első hónapjára kitűzetett. A püspök rendeletéből minden papnak és tudós-nak meg kellett jelenni az egész szövetségből. Zwingli 67 tételbe foglalta össze nézetét. A vitatkozás nagyon enyhékesen folyt, mert többszöri felszólításra is alig akadt vádló. Zwingli többször csaknem panaszos hangon adta elé, hogy őt az egész köztársaságban mindenütt ámitónak és eretneknek tartják. Mutassátok meg — mondá — ama helyet a bibliában, a melynek alapján engemet vádoltak, és ne hivatkozzatok csupán az atyákra és a conciliumokra, mert mindenki tudja, hogy a conciliumok egymásnak ellentmondanak. De mivel senki sem akadt, a ki állításaiból valamit az irás szavaival bebizonyítani tudott volna, a tanács 1523. jan. 29-én kimondotta, hogy Zwingli Ulrich tovább folytathatja munkáját a szentírás nyomán saját erejéhez képest. „Minden papnak, lekipásztornak és szónoknak általában megrendeljük, hogy városunkban és országunkban semmi egyebet ne tanítsanak és ne predikáljanak, mint azt, a mi az evangéliummal megegyezik és abból bebizonyítható.“⁵⁾ És ezzel a sweizi reformatio sorsa el volt döntve.

A belső, szellemi reform meglevén, következett a külső. A keresztelés, gyónás s az isteni tisztelet külső formája, a latin nyelv és a sok kép mind a régi volt még. Ezen kellett változtatni. De Zwingli ebben is rendkívül bölcs mérséklettel haladt előre. A latin helyébe a német nyelvet tette az isteni tisztelet nyelvévé, de a képek összerombolása ellen tiltakozott, csak azt kívánván, hogy azokat tisztelettel ne illessék. Azonban, mert a nép izgatottsága annyira ment, hogy némely keresztet és képeket nyilvánosan széttromboltak, újabb vitatkozás tüzetett ki 1523. oct. 26-ára. E vitatkozás sem volt heves, de hatása annál nagyobb lón, midőn a tanácsot a szellemi dolgok iránt való epekedésre intvén, ezt mondá: Ne féljetez, nemes uraim! Isten a mi részünkön áll. Ő meg fogja oltalmazni a maga dolgait. Én látom, hogy ti sok dolog miatt aggódtok. De kérek, ke-

⁵⁾ Idézve J. Grob H. Zwingli 88. l.

veset törődjete Istennek szavaiért. Most pedig Isten nevében, bizunk mindent az Urra; ő minket soha semmi szükségben el nem hagy. Hallottam, hogy a mult éjjel sokan elő s hátra szaladgálva, azt kiabálták, hogy a Krisztus testét és vérét poharaikba akarják tölteni. Ezt senki nem akarja⁶⁾ — mondá és erre könnyei megeredtek, szava elakadt és a gyűlés széteszlott. Az általa és Jud Leo által szerkesztett iratok országszerte hirdették a képek és mise elleni tanát. A nagy és kis tanács egy bizottsággá alakult a további teendők megbeszélése iránt. Zwingli újabb röpiratban világosította fel a népet a teendőkről. Ezzel a nép, az egyes családok átalakultak valódi keresztény hajlékokká, hol a szülők gyermekeiknek kezdték hirdetni az igét. 1525-ben zöld csütörtökön osztatott először az urvacsora két szín alatt. Óriási volt a nép lelkesedése. A zürichi templomba alig fért be felerésze a részesülni óhajtóknak. Zwingli egy imával nyitotta meg az isteni tiszteletet, mialatt az egész gyülekezet térdelt. Ezután egyik diakonus olvasta 1. Kor. 11, 20—29., mire az egész gyülekezet e szavakkal felelt: Dicsértessék az Isten! Ezt a Zwingli és a gyülekezet válogatott dicséneke követte. Végül a megáldott kenyeret és bort, alkalmas szentirási helyek kíséretében, kiosztotta. A hatás leirhatlan nagy volt. A békeség angyala szállotta meg az egész gyülekezetet, Zwinglit pedig a véghetetlen öröm és boldogság!

A jeles reformator életében még egyik kiemelkedő jelenség volt Lutherrel az urvacsora kérdése körül folytatott vitája. Erről később fogunk szólni.

A polgár és reformator heves munkája közben élt és működött az ember, a férfi is. Szelid lelkületű, jóindulatu ember volt. Szeretett minden szépet és nemest. Ha rendkívül terhes és sok irányu munkája kimerítette, elővette hangszereit (összesen négyet ismert) s azokkal enyhítette fáradságát. De ennél több kellett és többet is talált meg egy özvegy nőben, Reinhard Annában, ki előkelő családból született, előkelő férfihoz ment férjhez, kit azonban már hat évvel azelőtt elveszített. E nő gyermekeit tanította Zwingli és azoknak kegyességéből és józan gondolkozásából azt következtette, hogy jó anyjuk van. 1524. april 2-án elvette a nőt és nem is csalatkozott. Boldog volt, mert szerette nejét s mert megáldatott négy gyermekkel. Az apa semmiben sem különbözött a zürichi lelkésztől. Itt olyan nagy volt, mint ott. A reggelt imával kezdte, az estvét énekkal zárta. Maga irt énekeket s azokat kottára szedte, né-

⁶⁾ Idézve. Jean Grob. H. Zwingli 92. l.

gyes énekkart szervezett a családban, mint a templomban. 7) Ha a gyermekek betegek voltak, egész éjen át ringatta. Külseje egyszerű volt neki és nejének is, de annál nagyobb lelke, melyért a barátok serge epedett s azért sokszor sokan is jelentek meg nála a legelőkelőbb emberek közül. Hogy is lehetett e boldog életet elhagyni.

Mínthogy a reformator és honpolgár elválhatlan volt Zwingliben életében, e kettő kellett hogy sirba vigye. A reformált kantonok diadala és a papok izgatása ellenhatásra ingerelte azokat, a melyek a reformot, főleg helyzetüknél fogva, nem élvezhették. Hol a katolikusok többségben voltak, ott a reformáltakat elfogták, bebörtönözték, kinozták és megcsonkították. A testvéri gyűlölség annyira nőtt, hogy korábbi végzéseiket áthágták, a szövetséget felbontották, az osztrákok befolyásának utat nyitottak. 1529-ben egy zürichi lelkész megégettek Switzben. És ezzel elkerülhetlenné lett a belháboru. — Zwingli oldalára kötötte kardját, búcsut vett zokogó családjától s bátor, de szomoru szivvel felült lovára és megjelent Kappelnél. Ez alkalommal azonban békét kötöttek, hogy — a mint ő előre megjósolta — legyen mit megszegjenek. 1531-ben éppen zürichi szószéken prédikálva kapta meg a béke felmondását. Nem volt mit tenni. Búcsut vett családjától és újból megjelent Kappelnél kicsiny serege élén. A katolikusok száma sokkal nagyobb volt. Az ütközetet elvesztették. Zwingli elesett, testét összevagdalták, megégették és hamvát a szeleknek eresztették. És ezzel vége volt Sweiz legelső polgára ifju életének.

Zwingli rövid negyvenhét évre terjedő élete alig volt egyéb, mint egy hulló csillagé, mely csak azért jelenik meg, hogy éppen oly gyorsan el is tűnjék. Nevét kevesen emlegetik s nem sokan ismerik, mer azt, mint más reformatorokét, nem örökítették meg hitörökösei. Sőt ellenkezőleg éppen az ő halálával előlépő Calvin, Sweiz következetes és igazi merev puritanismust követelő második reformatora, lehetlenné tette. Kétségbevonhatatlan, hogy Sweiznak egyházzá alakítása a reformationnak világdogmává tévése főleg s csaknem kizárólag Calvinnak köszönhető, de azért nagy tévedés volna a Zwingli művét az övé által megsemmisítettnek állítani és nagy hiba róla előharcosa megemlítése nélkül beszélni, mert Sweizban a talaj nemcsak, hogy el volt készítve már, hanem oly rendszerek is vol-

7) Natter Henrik bécsi szobrász a Zwingli négyszázas emlékünnepe alkalmából egy emléket készített, mely Zwinglit egyenesen állva, hosszú papi öltözetben, jobb kezében a bibliával és baljában egy karddal ábrázolja.

tak életbe léptetve Calvin fellépésekor, a melyeket csak formulálni kellett Calvinnek.

Zwingli, tisztán classikai nevelésben részesült, mert atyja nem adta kezébe a szerzeteseknek. Reformatorrá csak azután lett, miután a humanismus szelleme áthatotta. Mint reformator, azonban éppen azt az alapot választotta a melyet Luther, a bibliát. De reformatorrá sem a hit eszméjének sajátosság felfogása, sem annak az üdvözülésre való elkerülhetlen szüksége nem tette, mint Luthert, hanem tette az a tapasztalata, hogy az egyház, annak élete, tanai és gyakorlatai ellenmondásban állanak a biblia tartalmával. A bibliára nézve sem vélekedett egyformán Lutherrel. „Luther hajlandó volt bármely dogmát vagy szokást megtartani, a melyet nem talált a bibliában megtiltottnak, míg Zwingli, megkövetelte, hogy mind az a mi elfogadtatik, tisztán tanítva legyen a bibliában.“ Zwingli az egész bibliára épített, míg ellenben Luther szerint az az igaz próbakő, a mely Krisztust tanítja. A mi nem a Krisztust tanítja, az nem apostoli ha mindjárt Pál vagy Péter tanítaná is. Viszont a mi Krisztust prédikálja, az apostoli volna, ha mindjárt Herodes vagy Pilátus tenné is. Első tehát a János evang. s azután jó Pál s csak azután a többi.⁸⁾

A Zwingli klassikai ismereteinek szükségképpen következménye volt, hogy ne a bibliát tartsa az üdv egyedüli forrásának, de attól távol volt még, hogy arra a Servéttel kezdődött, de csak a Socinok által érvényesített rationalis kritikát alkalmazza. Csak a bibliát ismeri el maga felett bírónak, s éppen azért emberi tanokkal és végzésekkel mit sem törődik. De az írásnak nem külső szava, nem a betűje a zsinor mérték, mert a betű megöl, hanem annak szelleme, mert csak ez szólhat az emberi szellemhez. Luthernek a hitre vonatkozó tanával szemben világosan kifejti, hogy hitünk csak azáltal az ige által lesz, a melyet a menyébéli atya a mi szivünkben kijelent s a mely által minket megvilágosít és magához von. Nem az igéből kell tehát az igazi hitet teremteni, hanem a hit kell, hogy érthetővé tegye előttünk az igét.

A protestáns felfogás szerinti egyháznak, s így az egyéni kegyességnek is alapja a hit (die Glaube). Zwingli hasonló értelemben volt. Fidem... nemo pius non putat religionis totius esse colophonem.⁹⁾ A hit pedig nem egyéb mint feltétlen bizalom Istenben. A fides lényegét illetőleg azonban különbség van, mert ha az alatt valaki a csupa tudást értené, akkor a teljesen különbözik a keresz-

⁸⁾ V. ö. Lang H. Keresztény dogmatika 10 l.

⁹⁾ Amica exegesis etc. 1527. idézve Zeller Theologische System. 22 l.

tényi hittől (Vertrauen), a mely egyedül üdvözít. E hit tárgya csupán Isten vagy Isten szava lehet. Vera religio vel pietas haec est, quae uni solique Deo haeret. Constat eos modo vere pios esse, qui ab unius Dei pendent oraculis. Pius nullo alio verbo pasci potest quam divino: sicut enim Deo solo fedit, ita ejus solius verbo certus redditur¹⁰⁾ Az a szellem van Istentől, a mely csak neki szolgáltat dicsőséget; ellenben az nincs Istentől, a mely a teremtménynek adja meg azt a mi az Istené, vagy a mint a héberetekhez irt levél mondja: a hit olyan dolgoknak valósága, a melyeket reménylünk és a melyeket nem látunk, azoknak bizonyossága,¹¹⁾ e láthatatlan alatt pedig azt kell értenünk a mely lényegénél fogva a mi hitünknek tárgya lehet, vagyis az Istenségét.¹²⁾ Így, minthogy ez nem annyira azzal a hittel foglalkozik, a melyet mi birunk és birhatunk, végül a bukott embernek Istenhez való megtérésévé és a vétkesnek az isteni kegyelemben való bizodalmává válik, a mi nem egyéb Krisztusban, az Isten fiában való bizodalomnál. De mit ér ha azt hisszük, hogy Krisztus emberré lett és nem azt, hogy értünk lett azzá, hogy ő a mi megváltónk.¹³⁾ Valódi hite csak annak van, a ki kétségkívül hiszen a megváltásban,¹⁴⁾ de e bizonyosságra csak az juthat el, a ki tudja, hogy örök életre van választva. Zwingli a hit alatt azt a bizonyosságot érti, a melyet az egyén érez, minthogy ezt csak az érezheti, a kinek hite nem emberi, hanem tisztán az isteni akaratra van építve. És e felfogásában Zwingli nagyon eltér Luthertől, a ki csak az egyetemes megváltást, csak a megváltás történelmi tényét tartja a hit tárgyának. Hogy valaki ez állapotot elsajátítsa, az egészen tőle függ, mert erre őt a szellem készíti, habár nem úgy, hogy annak ellent ne állhasson — mondja Luther. Zwingli ennél több bizonyosságot kíván a maga részére, ő azt kívánja, hogy saját szelleme, mely nem hazudik, jelentse ki neki, hogy Isten fia. E bizonyosság hiányzik az Augustinus-féle dogmából s így Luther, ki arra épített, ahoz áll közel. „Te csak akkor hiszed, hogy Isten a tied, ha őt igazán tiszteled, szereted és egészen tőle fügsz,“ — mondá Zwingli. Istenben való hit s Isten szeretete, sőt még a reménység is, Zwingli szerint, egy Istennek eme közetlensége, az emberi szellemnek az isteni szellemmel való közetlen kibékülése és az ebből származó egyéni tevékenység oly fogalmakat jelzenek az Isten és ember viszonyára

¹⁰⁾ De vera et falsa religione. id. Zeller. Theol. Syst. 23. l.

¹¹⁾ Héber. 11. 1. v. ¹²⁾ Providentia. ¹³⁾ Adversus Hieronymum Emserum.

¹⁴⁾ Providentia 122.

nézve, a milyenek főleg a reformatio kisebb sectai, s leginkább az anabaptisták és az unitariusok között jutottak érvényre.

Az ember benső meggyőződése által szerez tudomást. E tudomásban áll az elválasztás. Az ilyen elválasztást pedig nemcsak az isteni igazgatás, hanem magának a hívőnek érzete is szükségképpenivé teszi.

De miben áll az isteni igazgatás? Miben áll az Isten gondviselése. Isten végtelen, a világ véges. A világnak sem egésze, sem része nem magától való. Az isteni lélek az első indító. Minthogy pedig a lét az első, úgy azt is Isten adta és pedig saját létéből, így tehát Isten a végtelen lét. Zwingli e tanhoz oly szigoruan ragaszkodik, hogy azt állítja, hogy az ember Istenről magától legkevesebbet sem tudhat. *Quid Deus sit, tam ex nobis ignoramus, quam ignorat scarabeus quid sit homo. Imo divinum hoc infinitum et aeternum longe magis ab homine distat, quam homo a scarabea, quod creaturarum quarumlibet inter se comperatio rectius constet quam si quamlibet creatori conferas: 15)* etc. E meghatározásban némi ellentmondás rejlik azzal, a mit fennebb a hitre nézve láttunk, de az meglehetősen elenyészik akkor, ha hozzá tesszük, hogy az Isten és világ viszonyáról való felfogása téves, mivel az utóbbit a deistákkal végesnek tartja, nem vevén észre, hogy mennyire hátrányos az istenség mindenhatóságának fogalmára nézve, ha azt mondjuk róla, hogy ő véges és így tökéletlen világot hozott létre a maga lényéből.

Zwingli itt nem állott meg. Ama nézetből kiindulva, hogy minden erő Istentől jó, s hogy a természetben nyilvánuló minden erő Istenre vezethető vissza, átcsapott a pantheismusha és így szólott: *naturam cum philosophis voco Deum ipsum, principium a quo originem habent omnia, a quo esse coepit animus. 16)* E pantheistikus nézete visszavezethető, a mint Zeller véli, az ő determinismusára. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy pantheismusa nem volt teljes.

Minthogy Isten feltétlen oka mindennek, az a kérdés áll elő, hogy az ember akarata miben nyilvánul? Csak semmiben, mert hisz véges akarat nem lehet ura a maga tettének, s annál kevésbé zavarhatja meg szabad működésével az isteni gondviselést. Hanem ha már valaki ide jut, lehetetlen, hogy az összeütközést kikerülje. Mert vajjon mivé lesz az ember bűne és hibája, kérdjük? Istenre száll az is? Ha ő az oka mindennek, ő az oka a bűnnek is? Zwingli érezte a

15) De vera et falsa religione 157. idézve Zeller Theol. syst. 34.

16) Annotationes in evangelium Lucae. VI. a 619. Id. Zeller. 39. l.

nehézséget, s hogy némileg enyhítsen annak durvaságán, azt mondá, hogy bünt csak az követ el, a ki a törvény alatt áll, minthogy pedig Isten felette áll a törvénynek ő rosszat nem követ el, az csupán ember tulajdona lehet. Hasonló nehézsége van a praedestinatio meghatározásánál is. A praedestinatio szerinte nem egyéb a gondviselésnél, csakhogy a mikor üdvet ad, akkor kiválasztás, a mikor pedig kárhozatot, akkor megvetés. Azzal ismét nem tud kibékülni Zwingli, hogy némelyek kárhozatra jutnak, míg mások üdvözülnek s azért azt ajánlja, hogy e tárgyról keveset beszéljenek.

Azt a tényt, hogy az ember bűnös, megmásítani nem lehetvén, gondoskodni kell megváltásáról. E munkára egyedül Krisztus hivatott. Azonban itt sem nyugszik bele Zwingli abba, a mit Luther vall, hogy az ember magára egészen tehetetlen lenne. Nem, mert az emberben is van erkölcsi erő, s a Krisztus szerepe csak közvetítői. Az ember vétkezik, mert Isten rendelte el, és üdvözül, mivel Krisztus megváltotta. De tévedés volna azt hinni, hogy e megváltás az által történt, hogy Isten emberré lett Krisztusban, sőt ellenkezőleg, mert Krisztusban az isteni működött, váltattunk meg általa, minthogy saját öntudatunk által erről magunk is meggyőződhattunk.

Mi érezzük, hogy bűnösök vagyunk. Ádám vétkezett s mi is vétkezünk, mert minden gondolatunk önző. Az ember akarata nem szabad s ennek fő oka az önszeretet, mely ellenzi az Isten szeretését. E pontnál Luther és Zwingli egészen egyet értenek, de eltérnek mihelyt az a kérdés merül fel, hogy mi az oka a romlottságnak. Luther a bukott embertől minden jóra való tehetséget megtagad, és mégis a bünt az első ember szabad akaratának tulajdonítja. De hogyan lehet az, hogy csak az első szülők vétkét nem rendelte Isten el? Ez megérthetetlen mindaddig, a míg Zwinglivel az esetet, az isteni világtörvény ténye gyanánt nem tekintjük. Isten úgy teremtette az embert, hogy ő vétkezzék, még pedig először azért, mert a maga igazságosságát csak az igazságtalansággal szemben mutathatta meg, és másodszer azért, mert csak a bűn szolgált okul az embernek arra, hogy Istenhez forduljon, hogy így Isten a maga jóságát a megváltás művében kimutathassa.¹⁷⁾

¹⁷⁾ Provid. 108. Quum ergo et angelo et homini cognoscenda esset iustitia, et illa sine opposita iniustitia obscura esset ac ignobilis: utrique quod rectum et sanctum est praescripsit... Transgreditus ergo uterque, quia uterque scire debuit, quid esset iustitia et innocentia... Horum utrumque operatus est Deus, sed per impulsorem velut instrumentum, in angelo per ambitiosum animum, in homine per impulsorem daemonem et carnem. Id. Zeller 56, 1.

Az eredendő bűn csak *defectus naturalis* és nem *culpa*, vagyis nem egyéb, mint bűnre való hajlandóság. Megjegyzendő azonban, hogy minden hajlandóság még nem bűn, mert nem az a bűn, hogy ennünk és innunk kell, hanem az, hogy ha részegek leszünk. És így Zwingli inkább is szereti az „eredendő bűn“ (*Erbsunde*) helyett az „öröklött gyarlóságot“ („*erblichen Bresten*“ v. *Gebrechen*) használni. Mint-hogy tehát az eredendő bűn nem *culpa*, hanem csak *conditio misera*, a bűnös maradékaira nem szállhat át, mert a mint egy szőlga maradékai nem szükségképpen szolgálak, úgy a bűnös maradékai sem bűnösök. Midőn pedig a bűn sulya ily csekély, akkor az első szülők bűnössége sem lehetett oly rendkívül nagy. A bűn sulya sajátlag Évá-
ra esik, mert ő engedte meg, hogy az ördög rábeszélje. E tekintetben csaknem egészen arminiusi nézetet vall Zwingli.¹⁸⁾

Mielőtt az ember bűnös állapota felett valaki ítéletet hozna, szükség hogy figyelembe vegye az ember kettős természetét a testet és lelket mert a test teljes vágyakkal s mint ilyen mindig akadály a léleknek.

A Zwingli nézete Krisztusról a fennebbiekben érintve levén, nem szükség azzal hosszasan foglalkoznunk. Minthogy az eset csak eszköze volt a megváltásnak, úgy a Krisztus megváltói műve is csak eszköze volt az isteni kegyelemnek. A Krisztus szerepe nem volt csodálatos s így műve sem volt az. A hitet nem a csoda éleszti, hanem a lélek benső vonzalma, a mely az isteni választás következtében történik. Mi a csoda? Semmi, mert hiszen ez által az ember semmit nem tudott meg, a mit azelőtt ne tudott volna. A csoda nem lehet független Istentől, már pedig akkor nem is különbözik egyéb munkájától.

Luther azt tartja, hogy a két természet teljesen összevegyül s azt Zwingli sem tagadja, hogy a test és lélek egy, de a hit és imádás tárgya szerinte csak az állandó, az isteni és nem a történelmi és mulandó lehet. Szerinte megfoghatatlan és lehetetlen, hogy az Isten meghaljon és az ember kormányozza a világot, valamint az is, hogy teste a földön és égben, vagy egyszerre mindenütt legyen. A mindenütt-valóság csak a szellem tulajdona, mert egy hasonlatával élve, midőn a császár országának minden részében jelen van törvényével és parancsolatával úgy, hogy minden jó rendben foly, ugyanakkor testileg csak a székvárosban ül. Mi következik ebből, az, hogy valamint a Krisztus teste sem mindenütt való nem lehet, sem az ember testével egygyé nem olvadhat, úgy az ember lelke a maga üdvét

¹⁸⁾ V. ö. Zeller Theol. sys. 62. 63. l.

nemhogy ez által nyerné meg, sőt azt megnyernie az Isten szelleme nélkül lehetetlen. E szerint ha Krisztustól üdvöt nyertünk, azt csak szellemétől nyerhettük.

Ezzel rá is térhetnénk Zwingli nézetének ránk nézve legfontosabbikára, a mit az urvacsorai tanról tartott, de még ezt megelőzőleg megemlítjük, hogy ő a háromság tanát elfogadta és vallotta, de a három személy lényi egységét csak azért fogadta el, hogy így a kijelentési háromságot megmutathassa. — A fiu és lélek csak azért mondatnak az atyához hasonlólag szentnek, mivel az egyház a maga alapítója és a tőle származó szellem által lépett teljes közösségbe Istennel. Külön személyeknek csak azért említettnek, hogy így a Krisztus önálló személyisége és embersége megkülönböztethető legyen. „Minél inkább elveszti tehát Krisztus emberi alakban való megjelenése a maga abszolút jelentését a hitre nézve, minél inkább különbözik a maga lényegében és hatásában az istenitől, s az üdv eszközlője helyett annak közvetítő okává válik, minél inkább az egyénnek Istenhez való közvetlenségén épül a kegyesség, annál inkább veszít a három személy közötti különbség a maga jelentőségéből. Ha tehát a reformált dogmatika, a mint Schneckeburger nagyon helyesen megjegyzi, a háromságtant minden merev ragaszkodás mellett is csak ennyire tudja megerősíteni; ha a lényi háromságnak bizonytalan az alapja, ha a reformáltak öntudatában, mint olyanban, az egyházi hagyománytól eltekintve, alig van alapja, a mire azt építeni lehetne; ha a praedestinatio a trinitast túlszárnyalja és valódi tartalmát megsemmisíti, akkor az eddigiekből következtetve, természetesen láthatjuk, hogy éppen a reformált egyház volt az, a melyből az unitarismus kiindult, mert azt már ennek az egyháznak orthodox theológiája is lényegileg előkészítette, bármily kevésbé is akarta, s maga Calvin is azok közé az eretnekséggel vádoltak közé tartozott, a kiknek szóvivőjét megégette. S hogy ez irányt is Zwingli is egy lépéssel előbb segítette, azt kétségbe vonni nem lehet.“¹⁹⁾

A külső eszköz értéke Zwingli szerint kevés. A kegyelem a lélektől származik s erre neki közvetítő nem kell. A szentek és képek tisztelete, a sok ünnepek, böjtök és búcsuk felesleges dolgok. A Krisztus képe is elvetendő, mert nem embersége, hanem istensége lehet tárgya a tiszteletnek. A tisztelet idejét, az ünnepeket, sem kell szorosán kikötni, mert ez korlátozná az ember szabadságát. De legyen-e sacramentum? Igen, hanem jól szem előtt kell tartani,

¹⁹⁾ Zeller Theol. System. 98—99. I.

hogy csak Isten tárgya a mi hitünknek s csak kegyelme alapja a mi üdvünknek és csak Krisztus a záloga a mi boldogságunknak s azért tehát nem lehet valamely érzéki vagy teremtett dolgot hitünk tárgyává s üdvünket a sacramentumtól függővé tenni.²⁰⁾ A jelt jól meg kell különböztetni a dologtól. *Res sacramenti* alatt azt értjük, hogy a gyermek a kereszteleés által az egyház tagjává lesz, *signum* alatt maga a külső tárgy értendő, minthogy pedig a jel a dologgal egy nem lehet, csak szójáték, ha azt néha egynek mondjuk. Ha pedig a sacramentum hatása nem lehet az, hogy kegyelmet eszközöljen, akkor nem is lehet egyéb a már meglevő hit jelénél.²¹⁾ Nem is szükséges, hogy sok sacramentum legyen. Elég kettő, a kereszteleés és az *urvacso*ra. A lélek benső megkeresztelekedése semmi egyéb, mint az a tudat, a melyet Isten a mi szivünkbe plántál, mint az a vonzalom, a melylyel szivünket Krisztusra irányozza. E keresztséget csak Isten adhatja és e nélkül boldog senki nem lehet, mig ellenben a külső, vizzel való kereszteleés nélkül bárki üdvözülhet. Ennek bűnmosó ereje nincs, ez nem egyéb külső jelnél. Első és fődolog a lelki megkeresztelekedés, ehez pedig nem szükséges a szent háromságra hivatkozni, a mint azt nem tette Kereszteleő János sem és nem írta elő Jézus. Sőt a kereszteleés el is maradhatna a nélkül, hogy az a gyermek üdvére valami hatássa lenne.

Zwingli egyházi életének legkiválóbb mozzanatát az *urvacso*ra idézte elő. Ő mélyen tisztelte Luthert, nemes és gyöngéd szive egyebet nem is tehetett, de nézete mellett szilárd és tántorithatlan volt. Azt nem akarom — mondja — hogy engemet a papisták lutheristának nevezzenek, mert én a Krisztus tudományát nem Luther-től tanultam, hanem Istennek valódi igéjéből. Ha Luther Krisztust prédikálja, éppen azt teszi, a mit én; s mint általa, úgy általam is, hála Istennek, számtalan ember jutott Istenhez. Én más nevet viselni Krisztusén, az én fővezéremen kívül, nem akarok; én annak vagyok a szolgálja, a ki nekem hivatalt és fizetést ad. — — — Most már, remélem, hogy mindenki megértette, miért nem akarok lutherinek neveztetni, habár én Luthert becsülöm annyira, mint bárki más.

Luther először 1526-ban írt „az új csapatok ellen, a melyek a sacramentumról új álmokat látnak és a világot megzavarják.“ A csa-

²⁰⁾ *Christianae fidei brevis expositio* IV. Id. Zeller. 112.

²¹⁾ *Fides quidem, quae soli Deo nititur, corporalibus rebus uti potest, sed non ut iis rebus salus allegitur et per illa exhibeatur sed ut fides ac caritas exerceatur.* *Fid. nat.* IV. id. Zeller. 115. l.

ta megkezdődött ezzel, s egyik csapás a másikat érte. Erre Oecolampadius felelt, de már abban az évben megjelent a Luther „Sermon von dem Sacrament des Leibs and Bluts Christi wider die Schwärmgeister“, s a következő évben egy nagyobb: Dass dies Worte Christi das ist mein Leib u. s. w. noch feststehen wider die Schwärmgeister.“ De ezt nyomban követte Zwingli „barátságos megmagyarázása az urvacsora feletti alkudozásnak,“ egy kisérő levéllel, mely Lutherhez szólott. A Lutherére Zwingli újból felelt, megmutatván, hogy abban Luther a pápa értelméhez hajlik, s hasonlóan irt egyet Oecolampadius „Billige Antwort“ czim alatt. Luther nem maradt adós a felelettel s Zwingli és Oecolampadius hasonlóan cselekedtek. Csak egy nyilvános vitatkozás vethetett véget, a mint hívék. 1529. october elsőjére össze voltak gyűlve Németország és Sweiz theologusai Marburgba. Előre sok dologban megállapodtak, de az urvacsóra kérdésében végül sem, mert Luther nem engedett az irás szavából: hoc est corpus meum. „est, ist, εστιν.“ Később megállapodásra jöttek a marburgi czikkekből, de a fő kérdés végül is és tán örökre kiegyenlítőn maradt.

Luther az urvacsorai vitatkozás közben tanusított álláspontot csaknem önkénytelenül vette fel,²²⁾ de következetes akart maradni és az is maradt, ámbár e nézete kevés összhangzásban van a bibliáról való felfogásával. Lássuk e kérdést kissé közelebbről. Luther a Krisztus testének és vérének valóságos jelenlétét állítja. Tegyük fel, mondja Zwingli, hogy a Krisztus testének és vérének testi élvezése lehetséges, de mit használ ez akkor is? (Ἡ σάρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν²³⁾ Zwingli alaptétele, éppen úgy a szent írásból van véve, mint a Lutheré τούτο εστιν τό σῶμά μου.²⁴⁾ Erre azonban Zwingli így felel: De ha Krisztus azt mondja, hogy az ő teste nem használ semmit, akkor az ember nem lehet oly vakmerő, hogy az ellenkezőt állítsa. De ha valaki megfordítaná a dolgot s azt mondaná, hogy az ő teste semmit sem használ ugyan, de a szavakat kell más értelemben venni, akkor ezt kell felelni: A Krisztus teste igenis véghetetlen sokat használ, de azért, hogy megöletett, s nem azért, hogy megesszük. Minthogy megöletett, megmentett minket a haláltól, de azért, hogy megesszük, éppen semmit sem használ.²⁵⁾ Zwinglinek eme szavaiból világos, hogy az ember üdve nem függ a test élvezésétől, hanem

²²⁾ V. Ö. Luther M. Ker. Magvető XVIII. évf. 352. l.

²³⁾ Jan. 6. 63. v.

²⁴⁾ Mat. 26. 26.

²⁵⁾ Subsidiium s. coronis de eucharistia 1523. Id. Zeller Theol. 128. l.

csupán a hittől. Valamint Isten csak lélekben imádható, ugy csak a lélek és nem a test elevenít meg. De ha már a Krisztus testi jelenléte semmi hatással nincsen a hitre, akkor fölösleges a felett vitatkozni, hogy az *v a l ó s á g g a l* van-e jelen. Luther és követői e pontnál mentek szélsőségbe. De kitől tudjátok, kérdi Zwingli, hogy az a „van“ betűszerinti értelemben veendő? Avagy nem mondja-e Krisztás számtalanszor: én vagyok az út, a világosság, az élet, a szőlő vessző stb. s ki tartotta őt mégis valaha utnak, vagy szőlővesszőnek. Hiszen valamint Pál s mások sok mondást átvitt értelemben vesznek, miért ne lehetne éppen ezt is ugy venni. Zwingli az átvitt értelmet szorosán a „van“ ígére alkalmazza és azt ugy veszi, hogy annyit tesz, mint: „jelent.“

De kérdi tovább Zwingli: lehetséges-e az ilyen élvezet? Nem lehetséges. Azonban szükséges lesz itt megjegyeznünk, hogy Zwingli azt nem rationalistikus szempontból tagadta, hanem főleg a hitre nézve, mert vannak olyan dolgok — mondja — mint pl. Krisztus feltámadása stb., a melyeket megérteni nem lehet, de hinni lehet. Ellenben a test élvezésének hívése e célznak sem felel meg, ez a hitre nézve is lehetetlen (absurdum).²⁶⁾ Ha valaki azt akarja hinni, hogy a Krisztus testét eszi, akkor fel kell hogy adja a Krisztusban magában való hitét, mert a hit nem tűri meg, hogy azt valaki egy teremtményre irányítsa, annál kevésbbé, hogy az ember valamit bünei feloldozásáért megegyék.²⁷⁾

A test és a kenyér az urvacsorában egyesülnek, azt mondja Luther. De hogy lehet két különböző substantianak egyszerre egy és ugyanak is lenni? És mi értelme van annak, hogy e lehetetlenség eloszlatásáért az isteni mindenhatóságra hivatkozzunk? Ha valami egyesülés egyáltalában lehet az csak a jel és jelzett között lehet, mert hogy a kenyér egyesül a Krisztus testével, az valóságos ellentmondás. Nem kevésbbé ellentmondó az, hogy a Krisztus teste szellemileg van jelen, s hogy azt szellemileg élvezzük, mert a mi szellem, azt csak szellemileg lehet élvezni, s az éppen érthetetlen beszéd, hogy a Krisztus teste szellemi. Ha tehát van valami tárgya a hitnek, az nem lehet egyéb szelleminél. De hogy egyeztethető össze ez okoskodás ama hittel, hogy a Krisztus testileg ott van fenn az égben Istennel. Ha a test ott van az égben, akkor a kenyérben is nem lehet, mivel a test nem mindenütt való. Ez éppen annyi, mintha a

²⁶⁾ Am. exeg. Id. Zeller 130. l.

²⁷⁾ Sub sid. de auch. III.

pásztor azt állitaná, hogy kenyérét nem szárazon, hanem holdvilággal eszi, mert a hold rá süt. Az egész lutheri okoskodás tehát nem egyéb merő ellentmondásnál.

A dolog valódisága csak úgy érthető meg Zwingli szerint, ha Krisztusnak szellemi jelenlétet tulajdonítunk. Krisztus az urvacsora vételekor jelen van a hívő öntudatában, az ő szenvedésére és halálára való visszaemlékezésben s így teste általok szellemileg élvezte-
tik a hitben. Az urvacsorai jelekkel sokan élhetnek, de azoknak jelentősége csakis arra van, a ki azt hittel veszi, másra nincs. Az urvacsora úgy hat a hitre, — folytatja tovább Zwingli — mint egy emlékünnepe-
ly alkalmával a győzelem jelei, vagy valamely képek. Hogy Krisztus meghalt, azt mindenki tudhatja a történelemből, de hogy érettünk halt meg, azt a sacramentum csak azoknak jelenti ki, a kikben a lélek már azelőtt felébresztette a valódi hitet. Szóval tehát az urvacsora csakis egy jel, mely által a hívő keresztények a magok hitfejtését felismerik, vagy a Krisztus szavai szerint: „ezt az én emlékezetemre tegyétek“, mely emlékezés pedig Pál szerint nem egyéb, mint elismerése azoknak a jótéteményeknek, a melyekben minket Krisztus a maga halála által részesített. E megemlékezés pedig nem annyira az egyeseknek, mint a gyülekezetnek szükséges, hogy így a tagok megismerhessék egymást. S így végül a Zwingli urvacsorai szertartása emlékünneppé, s a kenyér és a bor, mint a test és vér symbolumai a keresztényi közösség előmozdításának eszközeivé válnak. ²⁸⁾

Ime Sweiz első reformátorának rövidbe foglalt theologiai nézetei, Tagadhatatlan, hogy azok sok helyt a bevégtetlenség jeleit tüntetik fel. És ez nem is lehetett másképpen, mivel élete éppen tevékenysége közepett szakítottatott félbe. Nem lehet tudnunk, mit tett volna még, ha tovább él, de tényleg ő nem folyamodott ahhoz a merev okoskodáshoz, mely Calvint vezette, hogy így önálló és szabad-
röptü gondolatait merev rendszerbe foglalja. Az ő vallásán a józan ész szelid kelleme érzik. Azt ő a mindennapi életnek szánta és az emberek körülményeihez szabta. Neki gyakorlati czélja volt annyira, hogy ha olykor-olykor a hit szárnyain az istenség mennyei titkaihoz emelkedett fel, mindig a földre szállt vissza, hogy az ártatlanság, szentség és igazság evangéliumát hirdesse az emberek között. ²⁹⁾ A

²⁸⁾ Az urvacsorai tan részletes ismertetését l. Zeller többször idézett művében, melynek alapján tárgyaltuk mi is azt.

²⁹⁾ Beard Hibbert Lecturs p. 241.

Zwingli lelke csak az Istenben tud megnyugodni. Isten az ő megtartója, oltalma és kővára. „Isten az ő mindensége, ő hozzá nincs hasonló jóság, ő az egyetlen szerzője minden üdvnek. Ő Istentől soha el nem tér, csak Istenben bizik, tőle vár és reményl mindent.“ A léleknek teljes bizonyossága csak abban lehet, hogy Istenben bizzék.“ Lehet-e ennél tisztább hitet és boldogítóbb vallást tanítani? Kétségen kívül nem. Az emberek hite ennél többet nem kívánhat ma sem. A világ rendjének a mindenható jó Istenen kívül más kormányzóra szüksége nem volt és nem lesz soha. S ha Isten az a kitől függ minden s ha vele az emberi lélek minden nap beszél, közvetítőkre támaszkodni az embernek mit ér.

Zwingli józan és főleg az egyéni hitre épített theológiáját elnyomta a Calvin reformatioja, mely szeretett mindent merev systemákba foglalni. A megsemmisüléstől megoltalmazták, az oly jeles gondolkozású emberek, mint a milyenek Carlstadt, Swenkenfeld, Sebastian, Servet, Ochino és a két Socin voltak. Theológiája új alakot ölteni, s egyházi rendszerré alakulni máig sem tudott, de az mégis elvitathatlan tény, hogy a mai calvini és a magukat reformáltaknak nevező egyházakban, a Zwingli szelleme él és hat. Ennek így is kellett lenni, s a mint a születése négyszázas fordulóján tartott ünnepek mutatják, az ezentul mind nagyobb meg nagyobb tért fog hódítani.

BOROS GYÖRGY.

GYÖNGYÖSI JÁNOSRÓL, A KÖLTŐRŐL.

Ezelőtt három évvel, új esztendő első napján egy igen kedves barátom E. K. egy nagyon becses újévi ajándékkal lepett meg. Egy meglehetősen vaskos kötetű gyűjteménye ez új tordai ev. ref. pap Gyöngyösi Jánosnak, kinek mai napig is, noha időről-időre kevesbülő közönség előtt még ismereteseek híres Leoninusai, hatalmasan rimelő párversei sat. melyekért a halhatatlan Kazinczytól nagyon is kikapott, csekély ítéletem szerint méltatlanul; s különösen a „Tövisek“ között egy kegyetlen epigrammal sujtatott. Nem lévén kezemnél, sőt elszigetelt helyzetemben meg se találhatván Kazinczy említett műveit, csak úgy homályosan emlékezem vissza már régen látott gunyoló verseire, melyekben Gyöngyösiről satyrájában azt jegyzi meg, hogy az ő gunyoló verse is azért nem vers, mert ezzel is szúrni akar, csak annyit bátorkodom megjegyezni, s a nagy közönségtől elfogadott ítélet ellenében is nyilvánítani, hogy méltatni kellene Gyöngyösit, s egy kissé legalább felemelni lesujtott helyzetéből, s neki a magyar írók és költők hallhatatlanjai oszlopának legalább talapzatán egy kis helyet kiszorítani. Róla, már régen porló hiveinek fiai és unokái még mai napig is mint papról és költőről melegen és tisztelettel emlékeznek, s még most is mutogatják a házat, melyre komájának ezt a verset írta:

Első házam vala rengő bölcsőm fája,
Az utolsó leszen koporsóm deszkája:
Mi haszna, hogy kőből házat építettem,
Más költözik belé ma-holnap helyettem.

Gyöngyösi János iránt a hála és tisztelet annyira megmaradt hivei, ismerői és tisztelői utódaiban, hogy 1859-ben egyháza neki egy szép emlékkövet emelt, s ezt az Enyed vidéki ev. ref. egyházkör papjai, esperes Basa Mihály vezérlete alatt, s a n.-enyedi tanárok részvétele mellett, kik közül b. e. Miháli és Kasza Dánielre emlékezem a beszéd és versezetek szavalásával innepélyesen felszentelte. Az innepélyen magam is résztvettem, kit az inneplő egyház vendégül meghívott; s hajnalán egy derülő időnek testvériesen emlékeztünk és kezdetünk remélni. Az emlékoszlopra a verseket írta az akkor testben már meggyengült, de még ép lelki erővel bíró szabad és mivel gondolkozásu új-tordai ref. pap Szabó Ferencz. A felirat pedig ez: